

УДК 37.015.311-053.4:796

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.4.4>**Ірина ЕНДЕБЕРЯ**

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології,
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”,
вул. Батюка, 19, м. Слов’янськ, Донецька область, Україна, 84116
ORCID: 0000-0002-3730-9808

Irina ENDEBERYA

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
at the Practical Psychology Department, State Pedagogical University of Donbas,
19 Batiuka str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116
ORCID: 0000-0002-3730-9808

**САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
053 ПСИХОЛОГІЯ З УРАХУВАННЯМ ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ЧИННИКІВ: ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ****INDEPENDENT WORK OF APPLICANTS OF SPECIALTY
053 PSYCHOLOGY TAKING INTO ACCOUNT ITS PSYCHOLOGICAL
FACTORS: WAYS AND MEANS OF ORGANIZATION**

У статті подано підходи до психологічного супроводу організації самостійної роботи здобувачів спеціальності 053 Психологія вищих навчальних закладів. Розкрито особливості організації самостійної роботи здобувачів та з'ясовано взаємозв'язок між шляхами та засобами організації самостійної роботи та урахуванням її психологічних чинників. **Метою статті** є визначення психологічних чинників самостійної роботи здобувачів та її організації засобом психологічного тренінгу. Проаналізована характеристика психологічного тренінгу, спрямованого на формування навичок та вмінь самостійної роботи, а також на розвиток особливостей мотиваційної та когнітивної сфери здобувачів.

Психологічний тренінг проходив у трьох напрямках: робота із психологом, робота з викладачами та робота із здобувачами та складався з декількох етапів. Основним напрямком була робота психолога зі здобувачами, метою якої був розвиток мотиваційних та когнітивних якостей, які сприяють формуванню вміння продуктивно організувати самостійну роботу; особливим напрямом була робота із викладачами, метою якої було оволодіння необхідними знаннями та формування відповідних навичок самостійної роботи у здобувачів. Не менш важливим напрямком є робота із психологом, яка була спрямована на розвиток обізнаності у психологічних питаннях формування та оволодіння засобами розвитку мотиваційних, емоційно-вольових та когнітивних якостей, які сприяють формуванню вміння продуктивно організувати самостійну роботу. Робота із психологом полягала в реалізації інформаційного та інструментального модулів.

Висновки. Обґрунтовано впровадження психологічного тренінгу у процес організації самостійної роботи здобувачів спеціальності 053 Психологія. Доведено, що завдяки цьому значно покращилась її якість, зріс професійний інтерес майбутніх психологів, розширився інформаційний кругозір, здобувачи набували навиків самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, організація самостійної роботи, навчальна діяльність здобувачів, психологічні чинники, психологічний тренінг, здобувач.

The article presents approaches to the psychological support of the organization of independent work of applicants for the specialty 053 Psychology of Higher Education. The peculiarities of the organization of independent work of applicants are revealed and the interrelation between the ways and means of organizing independent work and taking into account its psychological factors is clarified. **The purpose of the article** is to determine the psychological factors of independent work of applicants and to organize a means of psychological training. The characteristics of psychological training aimed at the formation of skills and abilities of independent work, as well as the development of the motivational and cognitive spheres of applicants are analyzed.

Psychological training was held in three areas: work with a psychologist, work with teachers and work with applicants and consisted of several stages. The main direction was the work of a psychologist with applicants, the purpose of which was the development of motivational and cognitive qualities that contribute to the formation of the ability to productively organize independent work; A special direction was the work with teachers, the purpose of which was to acquire the necessary knowledge and the formation of appropriate skills of independent work in applicants. No less important is the work with a psychologist, which was aimed at developing awareness of psychological issues of formation and mastery of means of development of motivational, emotional, volitional and cognitive qualities that contribute to the formation of productive ability to organize independent work. Working with a psychologist was to implement information and tool modules.

Conclusions. *The introduction of psychological training in the process of organizing independent work of applicants for the specialty 053 Psychology is substantiated. It is proved that due to this its quality has significantly improved, the professional interest of future psychologists has increased, the information horizon has expanded, and applicants have acquired skills of independent work.*

Key words: *“unassisted work of students”, “organization of student’s unassisted work”, “getter’s educational activities”, psychological reasons, psychological training, getter.*

Актуальність дослідження. Сучасне інформаційне суспільство вимагає від людини безперервного професійного й особистісного зростання. Обсяг знань, який породжується суспільством, загострює проблему невідповідності знань і вмінь дорослого населення потребам ринку праці. Це явище актуалізує питання підвищення якості вищої освіти дорослого населення.

Вища освіта сприяє постійному розвитку індивідуального досвіду людини у процесі засвоєння досвіду соціального на всіх етапах життєвого шляху дорослої людини як активного суб’єкта навчання та спілкування. Тому, раціональна організація самостійної роботи здобувачів – один із резервів вдосконалення вищої освіти. Вона забезпечує якість навчання, економію учбового часу, високу результативність освіти.

Самостійна робота як провідна та вища форма навчальної діяльності у вищій забезпечується високим рівнем їх пізнавальної діяльності. Якість та зміст пізнавальної активності говорить про суб’єкт-субектний характер навчання у вищій. До показників результативності навчальної діяльності здобувача як суб’єкта навчальної діяльності відносяться не тільки знання, вміння та навички, а й мета знання (вміння) вчитися. Самостійно оволодівати знаннями без спеціального навчання неможливо, такому виду діяльності слід навчати.

Питанню організації самостійної роботи здобувачів присвячені науково-методичні роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: проблеми організації самостійної навчальної діяльності здобувачів різнобічно висвітлюються в працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, В. Козакова, І. Лернера, О. Мороза, П. Підкасистого, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Л. Сущенко, М. Шкіля, О. Ярошенко та ін.; роль викладача-тьютора в організації самостійної навчальної діяльності здобувачів розглядається Л. Зоріною, Л. Кондрашовою, М. Корцем, М. Скаткіним, В. Сластьоніним та ін.; самостійна робота визначається як один із ефективних методів пізнавальної діяльності в роботах А. Алексюка, Б. Єсіпова, П. Підкасистого та ін.; самостійна робота як форма організації навчання досліджується Ю. Бабанським, М. Дяченком, Л. Кандибович, І. Лернером та ін.). Проблемою формування творчої самостійності здо-

бувачів займалися Л.П. Качалова, Д.В. Качалов, А.В. Качалов [5; 8].

Саме тому у рамках даної статті ставимо за мету висвітлення психологічних чинники самостійної роботи здобувачів та її організація засобом психологічного тренінгу.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота – важливий засіб формування самостійності в засвоєнні знань, які реалізуються лише в самовиявленні внутрішньої потреби знаннях, пізнавальних інтересах, захопленості, творчому мисленні здобувачів. Згідно із сучасними вимогами випускники вищів І-ІІ рівня акредитації повинні не тільки володіти професійними знаннями і навичками, а й бути готовими до опанування нових знань, які забезпечують професійну мобільність і конкурентоспроможність. Уміння раціонально використовувати інформаційно-комунікаційні технології у самостійній професійній діяльності стає важливим показником повноцінності сучасного спеціаліста. [5; 7; 8]

Під самостійною роботою ми будемо розуміти роботу здобувачів, яка планується та виконується за завданням і за методичного керівництва викладача, але без його безпосередньої участі. Такий вид роботи необхідний не тільки для володіння певною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи загалом, у навчальній науковій, професійній діяльності, умінні приймати на себе відповідальність, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації тощо.

Як відзначалося вище, психологічний супровід ефективної організації самостійної роботи здобувачів є серйозною психологічною проблемою. Для рішення цієї проблеми було розроблено і впроваджено у навчальний процес здобувачів спеціальності 053 Психологія психологічний тренінг, який ефективно вплинув як на здобувачів цієї спеціальності, так і на викладачів у їх взаємодії в процесі навчальної діяльності. [9; 10]

Метою психологічного тренінгу є розвиток особливостей мотиваційної та когнітивної сфер здобувачів, що сприяло би формуванню навичок та вмінь ефективної самостійної роботи.

Основними напрямками реалізації психологічного тренінгу були:

– *робота психолога зі здобувачами.* Мета – розвиток мотиваційних, та метакогнітивних якостей, які сприяють формуванню

вміння продуктивно організувати самостійну роботу;

– *робота із викладачами*. Мета – оволодіння необхідними знаннями та формування відповідних навичок самостійної роботи зі здобувачами.

– *робота із психологом*. Спрямована на розвиток обізнаності у психологічних питаннях формування та оволодіння засобами розвитку мотиваційних, емоційно-вольових та когнітивних якостей, які сприяють формуванню вміння продуктивно організувати самостійну роботу.

Таким чином, психологічний тренінг проходив у трьох напрямках та складався з декількох етапів. Зупинимось коротко на характеристиці кожного з етапів психологічного тренінгу:

1. Мотиваційний етап:

Мета даного етапу полягала у:

1) забезпеченні позитивної мотивації до участі у тренінгу через ознайомлення з її метою та змістом;

2) формуванні позитивного психологічного клімату тренінгової групи;

3) формування установки на необхідність оволодіння методами, прийомами та засобами ефективної організації самостійної роботи та продуктивного планування часу.

Актуалізація мотивації до певної діяльності (у нашому випадку участі у психологічному тренінгу) має бути пов'язана з основними мотивами, які притаманні здобувачам. Усвідомлюючи те, що основні прагнення, бажання, інтереси можуть бути реалізовані через участь в розвивальних заняттях, здобувач оволодіває позитивною мотивацією до зазначених занять. Серед основних мотивів здобувачів, які були застосовані нами в першому модулі психологічного тренінгу були такі, що найчастіше зустрічаються у студентському віці: можливість підвищення власної самоефективності, навчальної успішності, економії часових ресурсів, розвиток пам'яті, уважності, творчих здібностей, оволодіння засобами раціонального читання. [5, с.34]

Разом з тим, ознайомлення зі змістом (тих блоків, які спрямовані на формування певних вмінь та навичок) і передбачуваними результатами (формуванням конкретних навичок та вмінь, підвищення навчальної успішності, економія часу, витраченого на навчання) психологічний тренінг формує конкретне детальне уявлення про те, що він собою уявляє і на що він спрямований. Дане уявлення, якщо воно зрозуміле і прийнятне здобувачами також може стати компонентом позитивної мотивації. Ознайомлення здобувачів з моти-

вацією керівника тренінгу, з історією виникнення його інтересу, з повідомленням причин того, чому він створив і впроваджує психологічний тренінг також є побічним засобом позитивної мотивації учасників тренінгу.

2. Когнітивний етап:

Метою даного етапу було:

1) усвідомлення особливостей власної пізнавальної сфери, які сприяють ефективній організації самостійної роботи;

2) розвиток уважності як когнітивної особливості здобувачів, що сприяє ефективній самостійній роботі у навчальній діяльності;

3) формування вміння застосовувати мнемотехніки та прийоми ефективного запам'ятовування в організації власної самостійної роботи;

4) розвиток творчих здібностей, що сприяють ефективній організації самостійної роботи;

5) формування вміння ефективного читання як засобу успішної організації самостійної роботи;

6) усвідомлення результатів розвивально-корекційних впливів даного модулю та можливостей їх застосування в житті.

Робота із психологом полягає у реалізації інформаційного та інструментального модулів.

Мета інформаційного етапу – розвиток обізнаності у психологічних питаннях щодо активізації позитивної мотивації до участі у розвивальній програмі; розвиток обізнаності у психологічних особливостях формування тренінгової групи та у психологічних питаннях вікових особливостей особистості здобувачів;

Метою інструментального етапу було оволодіння засобами активізації позитивної мотивації до участі у психологічному тренінгу; оволодіння засобами створення позитивного психологічного клімату у тренінговій групі.

Робота із викладачами, які викладають на спеціальності 053 Психологія також полягала в реалізації інформаційного та інструментального етапів впровадженого психологічного тренінгу.

Тому, впровадження психологічного тренінгу є досить корисним оскільки практика показала, що здобувачі не вміють швидко організувати, планується та виконувати завданням без методичного керівництва викладача. В умовах дистанційного навчання та умовах пандемії також значна увага має бути приділена консультаціям, які супроводжують самостійну роботу здобувачів.

Висновки. Таким чином, завдяки впровадженню психологічного тренінгу у процес організації самостійної роботи здобувачів спеціальності 053 Психологія її якість зна-

чно покращилась, зріс професійний інтерес майбутніх психологів, розширився інформаційний кругозір, здобувачи набували навиків роботи з інформаційним середовищем.

Література:

1. Haran N., Sypchenko O., Boiko I. Media educational technologies as an effective means for forming the communicative competence of future tutors. The VI th International scientific and practical conference “About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them” (October 26-30, 2020). Milan, Italy. 2020. pp. 270–273.
2. Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-na-poshireni-44-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen> (Дата звернення: 12.12.2020).
3. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого начального закладу. *Гуманітарний вісник наук України*. 2007. № 19. С. 14–21.
4. Закон України “Про освіту” : Документ 2145-VIII, чинний. Редакція від 16.11.2020 , *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. С. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145_19 (Дата звернення: 11.12.2020).
5. Панченко С.М. Стимулювання процесу особистісного зростання дорослих засобами освіти. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : збірник статей*. Ялта : РВВ КГУ. 2010. Вип. 26. Ч. 3. С. 172–180.
6. Психологічна енциклопедія / упоряд. О.М. Степанов. Київ : “Академвидав”. 2006. 424 с.
7. Психологія розвитку : Словник : ред.-упоряд. Л.А. Карпенко; під заг. ред. А.В. Петровського, під ред. А.Л. Венгера ; Психологічний лексикон. Енциклопедичний словник : У 6 т. М. : Наукова думка, 2006. 176с.
8. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ, Академвидав. 2005. 360 с.
9. Сайт Міністерства освіти і науки України “Вчимо і навчаємось на карантині: зміни в системі освіти”. URL: <https://mon-covid19.info/>. (Дата звернення: 14.12.2020).
10. Черняк Н.О. Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ. URL: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/Chernyk.pdf>.

References:

1. Haran N., Sypchenko O., Boiko I. Media educational technologies as an effective means for forming the communicative competence of future tutors. The VI th International scientific and practical conference “About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them” (October 26-30, 2020). Milan, Italy. 2020. pp. 270–273 [in English].
2. Vidpovidi na poshyreni zapytannia shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh karantynnykh obmezhen [Vidpovidi na poshyreni zapytannia shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh karantynnykh obmezhen]. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-na-poshireni-44-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen> (Data zvernennia: 12.12.2020) [in Ukrainian].
3. Hreilikh, O. (2007). Psykholohiia formuvannia imidzhu vykladacha vyshchoho nachalnoho zakladu [Psykhologhiia formuvannia imidzhu vykladacha vyshchoho nachalnoho zakladu]. *Humanitarnii visnyk*, 19, 14–21 [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” (2017). [Law of Ukraine “Pro osvitu”] : Dokument 2145-VIII, chynnyi. Redaktsiia vid 16.11.2020, Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR).(2017)/ № 38-39. (pp. 380). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145_19 [in Ukrainian].
5. Panchenko, S.M. (2010). Stymuliuvannia protsesu osobystisnoho zrostannia doroslykh zasobamy osvity [Stymuliuvannia protsesu osobystisnoho zrostannia doroslykh zasobamy osvity]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seriia : Pedahohika i psykhologhiia : zb. statei. Yalta : RVV KHU. (Vyp. 26. Ch. 3).* (pp. 172- 180). Yalta. [in Ukrainian].
6. Stepanov O.M. (2006). *Psykhologichna entsyklopediia [Psykhologichna entsyklopediia]*. Kyiv : “Akademydav”. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Petrovskiy, A.V. & Venher, A.L. (Eds.). (2006). Psykhologhiia rozvytku Slovnyk: red.-uporiad.; pid zah. red., pid. red. Psykhologichni leksykon. Entsyklopedychnyi slovnyk: U 6 v. Naukova dumka, (176 p.). Kyiv. [in Ukrainian].
8. Savchyn M.V., Vasylenko L.P. (2005). *Vikova psykhologhiia [Vikova psykhologhiia] : navchalnyi posibnyk*. Akademydav. (360 p.) Kyiv. [in Ukrainian].
9. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. “Vchymo i navchayemos na karantyni: zminy v systemi osvity” [Website of the Ministry of Education and Science of Ukraine “Learning and learning in quarantine: changes in the education system”]. URL: <https://mon-covid19.info/>. (Data zvernennia: 14.12.2020) [in Ukrainian].
10. Cherniak N.O. Formuvannia motyvatsii studentiv do navchannia u VNZ [Formuvannia motyvatsii studentiv do navchannia u VNZ]. URL: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/Chernyk.pdf>. Kyiv. [in Ukrainian].